

Березова Світлана Анатоліївна
старша наукова співробітниця
сектору “Колекція ювелірного мистецтва”
науково-дослідного відділу збереження фондів,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
s.berezova@ukr.net

Svitlana A. Berezova
senior research fellow,
sector “Collection of Jewelry”,
Research Department of Preservation of Funds,
The National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

ТВОРИ МАТВІЯ НАРУНОВИЧА В КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЮ ІСТОРИЧНИХ КОШТОВНОСТЕЙ УКРАЇНИ – ФІЛІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

MATVIY NARUNOVYCH'S WORKS IN THE MUSEUM OF HISTORICAL TREASURES OF UKRAINE'S COLLECTION, BRANCH OF THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY

Анотація:

У статті розглядаються твори київського майстра доби бароко Матвія Наруновича, які зберігаються у філіалі Національного музею історії України – Музеї історичних коштовностей України і раніше не публікувалися у повному обсязі. Головним завданням статті є введення до наукового обігу цих творів, характеристика творчості М. Наруновича та визначення його місця в українському золотарстві XVIII ст.

Ключові слова: бароко, карбування, потир, дарохранильниця.

Summary

The article deals with Matviy Narunovych's works, a Kyivan master of the Baroque epoch. These works, which have never been published in full, are stored in the branch of the National Museum of Ukrainian History – the Museum of Historical Treasures of Ukraine. The main task of the article is to introduce these works into scientific circulation, give a description of Narunovych's creativity, and to determine his place in the Ukrainian goldsmith's work of the eighteenth century.

Key words: Baroque, stamping, chalice, tabernacle.

У зібранні сектору “Колекція ювелірного мистецтва”, що зберігається у філіалі Національного музею історії України – Музеї історичних коштовностей України (далі – МІКУ), представлені 30 предметів, позначених клеймом “МН”. 18 із них експонуються в залі МІКУ № 6 (вітрини 16–17), решта перебуває у фондах музею.

Певний час ім'я власника означеного клейма “МН” залишалося невідомим, а інформації про його життя та діяльність було обмаль. Зокрема, дослідник українського ювелірного мистецтва XVI–XVIII ст. М. З. Петренко в 1970 р. писав, що “...надзвичайно цінну спадщину залишив <...> анонімний майстер, який позначав свої вироби монограмкою з двох літер “МН”. З таврами цього майстра виявлено в різних музеях України й Росії чимало виробів, датованих в основному 30–50-ми рр. XVIII ст. Колекція дуже розмаїта, але половина речей – це келихи (22 штуки). Творчі пошуки дали змогу майстрові створити оригінальний тип келиха <...>, анонімний майстер не захоплювався акантом, на його виробках переважають мотиви місцевої флори: груші, яблука, виноград та стилізовані квіти <...> Майстер “МН”, на відміну від інших золотарів, не захоплювався пишною орнаментикою навіть у тих випадках, коли це було зручно¹”.

М. З. Петренко вважав, що означений анонімний майстер жив і працював у Києві, про що свідчить присутнє на його творах міське ювелірне тавро. Дослідник також перелічив відомі йому твори цього майстра та навів тексти написів на них².

Як власність видатного українського майстра Матвія Наруновича (про якого відомо лише те, що він працював у 1735–1758 рр.), клеймо “МН” у 1983 р. опублікували дослідниці ювелірного мистецтва М. М. Постникова-Лосева, Н. Г. Платонова та Б. Л. Ульянова³.

Характеризуючи творчість цього майстра, дослідниця С. Боньковська пише, що “...серед київських золотарів доби розвинутого українського бароко виділяється творчість М. Наруновича”, який, “...делікатно поєднуючи орнаментальні теми з іконографічним декором, <...> досягає оригінальності авторського почерку⁴”.

1 *Петренко М. З.* Українське золотарство XVI–XVIII ст. – Київ: Наукова думка, 1970. – С. 119–125.

2 Там само. – С. 170.

3 *Постникова-Лосева М. М., Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л.* Золотое и серебряное дело XV–XX вв. – Москва: Наука, 1983. – С. 166, № 638.

4 *Боньковська С.* Церковний художній метал // Історія декоративного мистецтва України: у п'яти томах / голов. редкол.: Г. Скрипник

Деякі вироби М. Наруновича, що зберігаються в МІКУ (зокрема ті, про які згадував М. З. Петренко) були опубліковані в 1999 та 2004 рр.⁵. Проте більшість творів майстра із зібрання МІКУ ніколи не були опубліковані у повному обсязі та не були введені до наукового обігу.

На більшості виробів М. Наруновича із зібрання МІКУ, крім власного клейма майстра, є пробірне клеймо м. Києва та позначення 12 проби срібла⁶ (рис. 17). Тільки на двох чарках (інв. №№ ДМ–1062, 1069) та на окладі ікони (інв. № ДМ–1477) поставлене лише авторське клеймо.

Найчисленнішими в зібранні МІКУ є потири роботи М. Наруновича (15 од.), які можна поділити на дві групи. Перша – вироби з пишним бароковим декором чаші, стояна й піддона: в'язки плодів із квітами та виткі пагони, крилаті голівки янголів (інв. № № ДМ–409, 377, 393, 398, 425, 638, 1628, 2739) (рис. 1). Піддони цих потирів зазвичай шестилопатеві та двоярусні, а яруси розділені широкою профільованою стрічкою.

Інша група складається з потирів (інв. № № ДМ–350, 355, 425, 1520, 1544, 5682, 7870) з євангельськими сюжетними композиціями, образами святих, зображеннями знярядь Страстей Господніх (лат. *Arma Christi*).

На потири **інв. №. ДМ–1520** (рис. 2) зображення знярядь Страстей Христових поєднані із євангельськими сюжетами “Таємна вечеря” (рис. 3) та “Покладення в домовину”, розташованими в овальних медальйонах на прорізній карбованій сорочці чаші потира серед візерунка з перехрещених пагонів із листям та крилатих голівок янголів. На верхньому ярусі шестилопатевого піддона в овальних медальйонах зображені символи мук Христових: “Спас Нерукотворний із жертвним потиром над головою”, “Ліхтар на тлі перехрещених тростини, списа та нагайки”, “Риза Христова”. В дарчому написі на потири (“СЕЙ КЕЛИХЪ ВО СВ(Я)ТУЮ БГОЯВЛЕНСКУЮ ОБИТЕЛЬ СООРУЖИВЪ Й ДАДЕ КИЄВО ПЕЧЕРСКІЯ ЛАВРИ МОНАХ ІОАКИМ ДВИГУБСКИЙ РОКУ 1740 ДЕКАБРЯ 18 ДНЯ”) згадується відставний сотник Зміївського слобідського полку Іван Дмитрович Двигубський (1659 – після 1743), який у 1734 чи 1735 р. під іменем Іоакима прийняв постриг у приписному до Києво-Печерської лаври Зміївському Миколаївському монастирі. Згідно з дарчим написом на потири, в 1740 р. І. Двигубський був монахом у Києво-Печерській лаврі. В 1741 р. він повідомив печерському архимандритові про те, що власним коштом будував у монастирі кам'яну дзвіницю⁷, а 1743 р. став ієромонахом та намісником (помічником ігумена чи довіреною особою митрополита) Видубицького монастиря, про що у своєму дослідженні згадує В. Ульяновський⁸.

Крім потира (**інв. №. ДМ–1520**), у 1740 р. замовленого І. Двигубським М. Наруновичу, в зібранні МІКУ представлений потир роботи того ж майстра (**інв. №. ДМ–1544**) із гравійованим написом на звороті піддона: “Сей келих сооружен до свято Видубицького монастыря коштом ієромонаха Іоакима Двигубского. Року 1743 месяца феуруарія 20 дня”. Цікаво, що композиційне вирішення євангельських сюжетів на сорочках обох потирів майже ідентичне.

На замовлення І. Двигубського також були зроблені свічники, від яких збереглися лише піддони (**інв. №. ДМ–5528, 5530**) і про які йтиметься далі.

М. З. Петренко, описуючи відомі йому твори М. Наруновича, згадує ще три потири, в 1740–1743 рр. виготовлені на замовлення І. Двигубського, що, за свідченням дослідника, зберігаються в Києво-Печерській лаврі⁹.

Ще одним музейним предметом роботи М. Наруновича, на який хотілося б звернути увагу, є монументальний потир (**інв. № ДМ–7870**) заввишки 380 мм, який за написом датується 1741 р. (рис. 4). На його суцільній карбованій сорочці серед барокового візерунка розміщено три картуші (вкриті візерунком у вигляді декоративного барокового елемента – луски) з медальйонами, в яких зображено “Розп'яття”, святих Антонія та Феодосія Печерських. Стоян потира також прикрашений круглими карбованими медальйонами із зображеннями євангельських сюжетів “Моління про чашу”, “Христос у Каіафі”, “Христос перед Пілатом”. Двоярусний піддон декоровано лускатими картушами з медальйонами, в яких зображено сцени “Бичування”, “Покладення в домовину” та “Воскресіння” (рис. 5). Оригінальною деталлю є накладний обідок на шийці піддона, в якому крилаті голівки янголів чергуються з гірляндами із плодів та квітів. По краю піддона зазначені клейма майстра (МН), міста (КЮВ) та 12 проби срібла. В дарчому написі на потири (“Сия чаша до святой обители церкви Печерской честния госпоже Марии Квіткови Игумені М(о)на(с)тыря Хорошевского 1741 года”) згадується ім'я Марії (Феофанії) Квіткіної, очільниці головної жіночої обителі Слобожанщини – Хорошевського Вознесенського монастиря (нині – на Харківщині).

Серед творів М. Наруновича в зібранні МІКУ представлено один хрест (**інв. №. ДМ–89**) (рис. 6) із трилопатеви завершеннями кінців, по периметру декорований псевдоперлинником. На чільному боці хреста представлено “Розп'яття” із предстоячими. На кінцях поперечної балки розташовані погрудні зображення Богородиці (ліворуч) та Іоанна (праворуч). Особливо зворушливим є образ св. Іоанна, якого майстер зобразив тяжко зажуреним: у руках у нього хустинка, яку він підніс до заплаканих очей. Над “Розп'яттям” вміщено символ Саваофа: трикутний німб із сьйвом та хмарами. Внизу, обабіч

(голов. ред.) [та ін.]; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ: [ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України], 2007. – Т. 2: Мистецтво XVII–XVIII століття / [Білоус Л., Боньковська С., Герус Л. та ін.]; редкол. тому: Г. Скрипник (голов. ред.) [та ін.]. – Київ, 2007. – С. 169.

5 Див.: Золота скарбниця України. Каталог. – Київ: Ассент, 1999. – 207 с.; Музей історичних коштовностей України. Альбом. – Київ: Мистецтво, 2004. – 464 с.

6 Т. зв. “каратна проба”; цифра “12” означає, що у виробі 50% чистого срібла; див.: *Постникова-Лосева М. М., Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л.* Указ. соч. – С. 133.

7 *Кагамлик С. Р.* Києво-Печерська лавра: світ православної духовності і культури (XVII–XVIII ст.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Центр українознавства. – Київ: [б. в.], 2005. – С. 259, 368.

8 *Ульяновский В.* Выдубицкий чуда архангела Михаила монастырь. История в лицах, памятниках архитектуры и церковного искусства. – Киев: Изд. дом “Музей Шереметьевых”, 2009. – С. 142.

9 *Петренко М. З.* Вказ. праця. – С. 170.

хреста, зображено башти, під хрестом – череп Адама. На звороті хреста відтворено сцену “Хрещення”, в центрі якої – Ісус Христос на повен зріст, а на кінцях поперечної балки – постаті янгола (праворуч) та Іоанна Предтечі (ліворуч). Угорі у променях зображено голуба – Святого Духа. Стоян хреста складається з балясин та “яблука”, декорованого бароковими гірляндами квітів із плодами, підвішеними на стрічках. Два яруси піддона з високою шийкою розділені широкою позолоченою профільованою стрічкою. Лопаті нижнього ярусу декоровані бароковим орнаментом та крилатими голівками янголів. На хресті представлені клейма майстра (МН), міське (КІОВ) та 12 проби срібла.

Майстерністю та оригінальністю виконання вражає срібна позолочена двоярусна дарохранильниця (інв. № ДМ–4292) (рис. 7), встановлена на ніжки у вигляді звіриних лап із пазурами. Нижній ярус є скринькою зі східчастою основою з висувним ковчезцем. Нижній край основи по периметру декоровано візерунком із акантових листочків. Широкі стінки скриньки оздоблені гірляндами плодів із квітами, підвішеними на стрічках, які м’яко спадають на крильця янгола. Композиційним центром декору вузьких стінок скриньки є підвішені на стрічках дві гірлянди із плодів та квітів, оточені перевитими ламаними стрічками та пальметою.

На східчастому постаменті другого ярусу встановлена окремо виготовлена труна, на одній із широких стінок якої зображено сюжет “Христос у домовині”, на одній із вузьких – янгола, на двох інших – акантовий орнамент. На труні майстер розмістив букет, зроблений із окремих деталей: на віко труни покладена велика квітка, з-під якої врзнібіч розходяться квіти та листочки на довгих стеблинах. По кутах цього ярусу встановлені пласкі (зроблені з половинок-пластин) фігурки євангелістів, імена яких зазначені на німбах. По периметру краю верхнього ярусу, що виступає, підвішені китиці. До кутів труни приєднані S-подібні кронштейни-завитки, що підтримують підставку. На ній змонтовано композицію у вигляді пагорба з фігуркою Агнця Божого, який тримає корогву із хрестом – символ перемоги Ісуса Христа над смертю. На чотирьох вигнутих кронштейнах із відростками встановлено підставку, на якій міститься композиція “Воскресіння” у сьайві.

Цікавою роботою М. Наруновича є трубчастий посох, увінчаний коронованими зміями, тіла яких декоровано карбованим акантовим орнаментом (інв. № ДМ–5).

У МІКУ зберігається і виконаний майстром оклад Євангелія (інв. № ДМ–447): срібні карбовані деталі, накладені на обтягнуті оксамитом дерев’яні дошки. Розташована в центрі верхньої дошки срібна позолочена пластина-середник із вишуканим карбованим бароковим візерунком та овальним медальйоном декорована зображенням сцени “Здвиження хреста”, в якій присутні ієрусалимський архієпископ Макарій (314–333), імператор Костянтин Великий та його мати Олена (рис. 9). На трикутних наріжниках окладу зображені євангелісти. По периметру дошки між наріжниками розташований бордюр зі стилізованим рослинним візерунком. На нижній дошці окладу розміщено пластину-середник із зображенням Іоанна Предтечі на повен зріст із розгорнутим сувоєм у лівій руці. Ліворуч та праворуч від постаті святого зображено в овальних медальйонах жертвник та руку янгола із трубою (символ прийдешньої кари за гріхи), чашу та ваги – атрибути Всевишнього Судді, який вирішуватиме долі тих, хто постане перед Судом Божим. Прикрашені розетою трикутні пластини-наріжники з фігурним краєм декоровані карбованим візерунком із вирізами, в які вставлені жуки. Наріжники з’єднує бордюр зі стилізованим рослинним візерунком. На окладі є напис: “Все сребра фунтов 5 и лотов 19, на позолоту червоних 10. Честного иеросхиммонаха Ивана Пархацкого”.

Невеликий (250×215 мм) срібний оклад ікони “Одигітрія” (інв. № ДМ–1477) із вирізами для обличчя, рук і ніг Богородиці та Ісуса Христа декорований карбованим бароковим візерунком із витких стебел із листям та квітами (рис. 10). На окладі є клеймо майстра та напис “РОКУ 1738 ГЕНВАРЯ ПЕРВАГО ВАГА 30 ЛОТОВ И ЗОЛОТНИК”.

Майстерністю виконання вражають парні триярусні піддони свічників (інв. № ДМ–5528, 5530), встановлені на три ніжки у вигляді звіриних лап. Кожна ніжка декорована прикріпленим до краю піддона чоловічим бородатим обличчям (маскароном). Верхній та нижній ярус піддонів шестилопатеві, декоровані карбованим бароковим акантовим візерунком та орнаментом із перехрещених та вигнутих стрічок (які утворюють геометричні фігури), пагонів із листям та квітами. Яруси відокремлені профільованими стрічками. Нижній ярус опуклий, орнаментований бароковим карбованим візерунком. До піддонів приєднано окремо виготовлені позолочені деталі (крилаті голівки янголів, фігурки янголів та гірлянди із плодів із квітами), які ефектно виділяються на срібній поверхні. По краю кожного піддона нанесено напис: “Сии лихтары за благословением преподобнейшего господина нашего Романа Копы¹⁰ святыя Киевопечерскія Лавры архимандрита. Тояжь Лавры в соборную церковь Успения пресвятыя богородици на великий престол боголюбивы коштом благородия его милости пана Ивана Дмиріевича Двигубского сотника бывшего Змыэвского. Сооружены 1735 году марта 25 день. Важать сии лихтары обидва фунтов 21 и 10 лот” (рис. 11).

Серед інших культових виробів М. Наруновича в зібранні МІКУ представлені лжиці (ложки для причастя) та дискос для просфор (інв. № ДМ–1944) – позолочене неорнаментоване блюдо на срібному стояні, оздобленому карбованими рельєфними стрічками, що утворюють візерунок, схожий на листя. На піддоні є клейма майстра (МН), міське (КІОВ) та 12 проби срібла (рис. 12).

Лжиця (інв. № ДМ–4634) має глибоку округлу чашечку та пряму пласку ручку, увінчану хрестом із карбованою розетою в середохресті та написом “ІС ХС НІКА”. З обох боків ручка декорована карбованим візерунком: із чільного боку – розташовані в ромбічній фігурі розета та листя аканта, що переходить на чашечку. На звороті малюнок виразніший: унизу – виткі пагони з листям, угорі – лист аканта, що плавно “лягає” на чашечку. На предметі є клейма майстра (МН), міське (КІОВ) та 12 проби срібла (рис. 13).

Інша лжиця позолочена, із глибокою округлою чашечкою. Ручка гранчаста, завершена хрестом із написом “ІС ХС”. Візерунок на поверхні ручки стерся. На її звороті зазначені клейма майстра (МН), міське (КІОВ) та 12 проби срібла.

¹⁰ Копя Роман (1677–1736) у 1700 р. прийняв постриг у Києво-Печерській лаврі, в 1701 р. став ієродіаконом, у 1716 р. – ієромонахом, невдовзі – ігуменом приписаного до Лаври Зміївського Миколаївського монастиря; з 1730 р. – архимандрит Києво-Печерської лаври.

Світські вироби М. Наруновича в зібранні МІКУ репрезентують вісім чарок, п'ять із яких представлені в експозиції. Сім чарок – напівсферичні та позолочені, а їхня поверхня (для запобігання ковзанню в руці при утримуванні) декорована щільно розташованими невеликими колами. На трьох чарках (інв. № ДМ–1076, 1078, 1061) є клейма майстра (МН), міське (КІОВ) та 12 проби срібла; на інших – лише клеймо майстра (МН).

На двох чарках (інв. № ДМ–1062, 1069) у круглому медальйоні зображено герб архімандрита Києво-Печерської лаври Романа Копи (рис. 14), на денцях трьох чарок вирізьблено латинські літери “L B”, що вказують на належність чарок особі з такими ініціалами. Напівсферична чарка (інв. № ДМ–1247) (H – 30 мм; D – 48 мм), яку, до речі, не згадає М. З. Петренко, має ввігнуте всередину дно та гладеньку поверхню. Профільовані вінця чарки та її внутрішня поверхня позолочені. На дні зазначені клейма майстра, міське (КІОВ) та 13 проби срібла; останнє ми вперше бачимо на творах М. Наруновича. У овальному щитку зображено герб: хрест над серцем під короною в супроводі літер “П С П Р”. Імовірно, цей герб належав представнику козацької старшини, оскільки він містить характерні для козацької геральдики фігури (рис. 15).

Отже, в МІКУ – філіалі Національного музею історії України зберігається досить значний доробок відомого золотаря Матвія Наруновича, твори якого позначені віртуозною майстерністю виконання. Їх можна вважати одними із кращих виробів українського ювелірного мистецтва доби бароко.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Боньковська С.* Церковний художній метал // Історія декоративного мистецтва України: у п'яти томах / голов. редкол.: Г. Скрипник (голов. ред.) [та ін.]; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ: [ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України], 2007. – Т. 2: Мистецтво XVII–XVIII століття / [Білоус Л., Боньковська С., Герус Л. та ін.]; редкол. тому: Г. Скрипник (голов. ред.) [та ін.]. – Київ, 2007. – С. 158–182.

2. Золота скарбниця України. Каталог. – Київ: Ассент, 1999. – 207 с.

3. *Кагамлик С. Р.* Києво-Печерська лавра: світ православної духовності і культури (XVII–XVIII ст.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Центр українознавства. – Київ: [б. в.], 2005. – 552 с.

4. Музей історичних коштовностей України альбом / авт.-упоряд. С. А. Березова [та ін.]. – Київ: Мистецтво, 2004. – 464 с.

5. *Петренко М. З.* Українське золотарство XVI–XVIII ст. – Київ: Наукова думка, 1970. – 208 с.

6. *Постникова-Лосева М. М., Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л.* Золотое и серебряное дело XV–XX вв. – Москва: Наука, 1983 – 373 с.

7. *Сіткарьова О. В.* Формування архітектурного ансамблю Києво-Печерської лаври XVII–XX ст.: у чотирьох частинах. – Ч. III. – Т. 3. Архітектурно-будівельна діяльність у Києві та Києво-Печерській лаврі в 1740–1760-х рр. – Київ: Хімджест. 2009. – 240 с.

8. *Ульяновский В.* Выдубицкий Чуда архангела Михаила монастырь: История в лицах, памятниках архитектуры и церковного искусства. – Киев: Изд. дом “Музей Шереметьевых”, 2009. – 624 с.

REFERENCES

1. *Bonkovska S.* Tserkovnyi khudozhnyi metal // Istoryia dekoratyvnoho mystetstva Ukrainy: u piaty tomakh / holov. redkol.: H. Skrypnyk (holov. red.) [ta in.]; NAN Ukrainy, In-t mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnologii im. M. T. Rylskoho. – Kyiv: [IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy], 2007. – T. 2: Mystetstvo 17–18 stolittya / [Bilous L., Bonkovska S., Gerus L. ta in.]; redkol. tomu: H. Skrypnyk (holov. red.) [ta in.]. – Kyiv, 2007. – S. 158–182.

2. Zolota skarbnitsia Ukrainy. Kataloh. – Kyiv: Accent, 1999. – 207 s.

3. *Kahamlyk S. R.* Kyievo-Pecherska lavra: svit pravoslavnoi dukhovnosti i kultury (17–18 st.) / Natsionalnyi Kyievo-Pecherskyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk, Kyivskyi natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka, Tsentr ukrainoznavstva. – Kyiv: [b. v.], 2005. – 552 s.

4. Muzey istorychnykh koshtovnostey Ukrainy: albom / avt.-uporiad. S. A. Berezova [ta in.]. – Kyiv: Mystetstvo, 2004. – 464 s.

5. *Petrenko M. Z.* Ukrainske zolotarstvo 16–18 st. – Kyiv: Naukova dumka, 1970. – 208 s.

6. *Postnikova-Loseva M. M., Platonova N. G., Ulyanova B. L.* Zolotoe i serebrianoe delo 15–20 vv. – Moskva: Nauka, 1983 – 373 s.

7. *Sitkariova O. V.* Formuvannya arkhitekturnoho ansambliu Kyievo-Pecherskoi lavry 17–20 st.: U chotyriokh chastynakh. – Ch. 3. – T. 3. Arkhitekturno-budivelna diyalnist u Kyievi ta Kyievo-Pecherskiy lavri v 1740–1760-kh rr. – Kyiv: Khimdzhest, 2009. – 240 s.

8. *Ulyanovskiy V.* Vydubitskiy Chuda arkhangela Mikhaila monastyr: Istoryia v litsakh, pamyatnikakh arkhitektury i tserkovnogo iskusstva. – Kiev: Izd. dom “Muзей Sheremetievkyh”, 2009. – 624 s.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Потир . Інв. № ДМ–398.

Рис. 2. Потир. Інв. № ДМ–1520. Із дарчим написом 1740 р. Іоакима Двигубського.

Рис. 3. Зображення сюжету “Таємна вечеря” на чаші потира під інв. № ДМ–1520.

- Рис. 4.** Потир. Інв. № ДМ–7870. Із дарчим написом 1741 р. ігумені Хорошевського Вознесенського жіночого монастиря.
- Рис. 5.** Потир. Інв. № ДМ–7870. Зображення Євангельського сюжету “Воскресіння”.
- Рис. 6.** Хрест. Інв. № ДМ–89.
- Рис. 7.** Дарохранильниця. Інв. № ДМ–4492.
- Рис. 8.** Оклад Євангелія. Інв. № ДМ–447.
- Рис. 9.** Середник верхньої дошки окладу Євангелія під інв. № ДМ–447.
- Рис. 10.** Оклад ікони “Одигітрія” 1738 р. Інв. № ДМ–1477.
- Рис. 11.** Піддон свічника. Інв. № ДМ–5528. Із дарчим написом 1735 р. Іоакима Двигубського.
- Рис. 12.** Дискос. Інв. № ДМ–1944.
- Рис. 13.** Лжиця. Інв. № ДМ–4634.
- Рис. 14.** Чарка. Інв. № ДМ–1062. Із гербом архімандрита Києво-Печерської лаври Романа Копи.
- Рис. 15.** Чарка з гербом. Інв. № ДМ–1247.
- Рис. 16.** Герб на чарці під інв. № ДМ–1247.
- Рис. 17.** Клейма на предметах Матвія Наруновича.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 4

Рис. 3

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Рис. 11

Рис. 10

Рис. 12

Рис. 13

Рис. 14

Рис. 15

Рис. 16

Рис. 17